

O`ZBEKISTON FOYDALI QAZILMALARI: RUDALI QAZILMA BOYLIKLARI

*Buxoro davlat pedagogika instituti
Geografiya ta`lim o`malishi talabasi Samadova Sabina*

Annotatsiya: Mazkur maqola O`zbekistonning rudali qazilma boyliklarini, ularning geografik joylashuvi, geologik tarkibi va iqtisodiy ahamiyatini tahlil qiladi. O`zbekiston dunyo bo'yicha oltin, mis, uran, temir rudalari kabi muhim rudali qazilmalarning yirik ishlab chiqaruvchilaridan biri hisoblanadi. Maqolada ushbu resurslarning konlari, ularning qazib olish texnologiyalari, iqtisodiyotdagi o'rni va eksport salohiyatiga ta'siri batafsil ko'rib chiqiladi. O`zbekistonning rudali boyliklarini rivojlantirish orqali yurt iqtisodiyoti uchun yangi imkoniyatlar yaratish va global bozorda raqobatbardoshlikni oshirishning zarurati ta'kidlanadi.

Kalit so`zlar: rudali qazilmalar, oltin, kumush, eksport, iqtisodiyotdagi o'rni, mis, resurs konlari, global bozorlar, temir rudalari, geologik tarkibi, uran, konlar.

Abstract: This article analyzes the mineral resources of Uzbekistan, their geographical location, geological structure and economic importance. Uzbekistan is one of the world's largest producers of important ore minerals such as gold, copper, uranium, and iron ores. The article examines in detail the deposits of these resources, their extraction technologies, their role in the economy, and their impact on export potential. The need to create new opportunities for the country's economy and increase competitiveness in the global market through the development of Uzbekistan's ore resources is emphasized.

Key words: ore minerals, gold, silver, export, place in the economy, copper, resource deposits, global markets, iron ores, geological composition, uranium, mines.

O`zbekiston Respublikasining tabiiy resurslari turli xil foydali qazilmalarga boy bo'lib, ularning asosiy qismini rudali boyliklar tashkil etadi. O`zbekiston dunyo miqyosida oltin, mis, uran, temir, molibden va boshqa minerallarning yirik ishlab chiqaruvchilaridan biridir. Ushbu rudali boyliklar yurt iqtisodiyotining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, sanoat va energetika sohalarining rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

O`zbekiston oltin ishlab chiqarishda dunyo bo'yicha yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Mamlakatda, Muruntov, Zarafshon va boshqa yirik konlar mavjud. Oltin qazib olish O`zbekistonning eksport salohiyatini oshirishga, valyuta kirimlarini ta'minlashga va iqtisodiy o'sishga yordam beradi.

O‘zbekistonda mis rudasi ham muhim o‘rin tutadi. Bu sohada Dalnoye, Qalmoqqir kabi yirik konlar mavjud. Mis rudasi metallurgiya sanoatida keng qo‘llaniladi va O‘zbekistonning eksport imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi.

O‘zbekiston uran qazib olishda dunyoning eng yirik ishlab chiqaruvchilari qatorida. Mamlakatda navbatdagi uran konlari, xususan, Navoiy viloyatidagi "Zafarabod" koni keng rivojlangan. Uran energiya ishlab chiqarish va yadro texnologiyalarida muhim xom ashyo hisoblanadi.

O‘zbekistonda temir rudasi ishlab chiqarish sanoati rivojlanmoqda. "Zarafshon", "Uchquduq" va boshqa konlar temir rudasi ishlab chiqarishning asosiy manbalaridan hisoblanadi.

O‘zbekistonda molibden, kobalt, olmos va boshqa noyob minerallar ham qazib olinadi. Bu minerallar sanoatning turli tarmoqlarida, ayniqsa elektronika va aero-kosmik sanoatda qo‘llaniladi.

Rudali boyliklar O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun juda katta ahamiyatga ega. Ular eksportda muhim o‘rin tutadi, yangi ish o‘rinlari yaratadi va mamlakatning energiya va metallurgiya sanoatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa oltin va misning eksporti mamlakatning valyuta rezervlarini to‘plashda katta yordam beradi.

Rudali boyliklarni qazib olishda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, resurslardan samarali foydalanish va ekologik barqarorlikni ta'minlash masalalari bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. O‘zbekistonda rudali qazilmalarni ishlatishda ekologik xavf va zararli ta'sirlarni kamaytirish uchun ilg‘or texnologiyalarni qo‘llash zarurati oshib bormoqda.

O‘zbekistonning rudali boyliklari mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga va global bozorda raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, rudali qazilmalardan samarali foydalanish va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun ilmiy va texnologik ishlanmalar muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekistonda rudali boyliklarni rivojlantirish kelajakda yirik iqtisodiy foyda keltirishi mumkin.

Ruda resurslari iqtisodiy jihatdan foydali metallar yoki minerallar olinadigan tabiiy mineral konlariga ishora qiladi. Ushbu resurslar dunyo bo‘ylab sanoat, texnologik va iqtisodiy faoliyat uchun muhim ahamiyatga ega. Quyida ruda resurslari, ularning turlari, qo‘llanilishi va ahamiyati haqida ma'lumot berilgan.

Ruda – bu tarkibida yetarli miqdorda qimmatli metall yoki minerallarni o‘z ichiga olgan jins bo‘lib, ular foydali qazib olish mumkin. Ruda qiymati uning tarkibidagi mineralning konsentratsiyasi va bozordagi talabga bog‘liq. Ruda resurslari tarkibidagi minerallarga qarab bir necha turlarga bo‘linadi: Metall ruda: Tarkibida temir, mis, oltin, kumush va alyuminiy kabi metallar mavjud, misol uchun: Temir rudasi (gematit, magnetit) po‘lat ishlab chiqarishda ishlatiladi. Metalsiz ruda: tarkibida fosfat, tuz va ko‘mir kabi minerallar bo‘ladi. Misol: Boksit alyuminiyning asosiy rudasi hisoblanadi. Qimmatbaho ruda: Oltin, kumush va platina kabi qimmatbaho metallarni

o‘z ichiga oladi. Energetik resurslar: Uran rudasi, yadro energiyasi ishlab chiqarishda qo‘llaniladi.

Rudani olish jarayoni quyidagilardan iborat:

1. Qidiruv: Geologik tadqiqotlar va namuna olish orqali konlarni aniqlash.
2. Qazib olish: Yer yuzasi yoki yer osti usullari bilan rudani qazib olish.
3. Qayta ishlash: Qimmatli minerallarni ajratib olish uchun maydalash va tozalash.

4. Eritish va soflashtirish: Rudadan sof metallarni ajratib olish.

5. Ruda resurslarining ahamiyati

Iqtisodiy qiymat: Ruda resurslari milliy iqtisodiyotlar uchun muhim bo‘lib, ishlab chiqarish, qurilish va texnologiya sohalariga xom ashyo yetkazib beradi.

Texnologik rivojlanish: Lityum va kobalt kabi minerallar elektr transport vositalari uchun akkumulyatorlar kabi qayta tiklanuvchi energiya yechimlarida asosiy hisoblanadi.

Ish o‘rinlari yaratish: Qazib olish faoliyati qidiruv, qazib olish, qayta ishlash va tashish sohalarida ish joylarini yaratadi.

6. Atrof-muhit va barqarorlik muammolari ruda resurslarini qazib olish va ishlatish quyidagi ekologik muammolarga olib kelishi mumkin:

O‘rmonlarni yo‘q qilish: Qazib olish tabiiy yashash muhitini buzadi.

Ifloslanish: Rudani qayta ishlashda zararli kimyoviy moddalar atrof-muhitga tarqalishi mumkin.

Resurslar tugashi: Haddan tashqari qazib olish ba’zi minerallarning tanqisligiga olib kelishi mumkin. Bu muammolarni hal qilish uchun metallarni qayta ishlash, ekologik xavfsiz qazib olish texnologiyalarini qo‘llash va qazilgan hududlarni qayta o‘rmonlashtirish kabi barqaror amaliyotlar joriy etilmoqda. Ruda resurslari zamonaviy hayotda muhim o‘rin tutib, sanoat va iqtisodiy faoliyatning asosini tashkil etadi. Biroq, ularni mas’uliyatli va barqaror ishlatish atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirish va kelajak avlodlar uchun ularning mavjudligini ta’minlashda muhimdir.

O‘zbekiston hududida 1800 dan ziyod foydali qazilma manbalari ochildi. O‘zbekiston foydali qazilmalar Davlat balansi ma'lumotlariga ko‘ra, mamlakat hududida 1895 ta foydali qazilmalar manbai ochilgan. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, foydali qazilmalarning umumiy hisob bo‘yicha 35 foizi mustaqillik yillarida ochildi. Ochilgan 1895 ta foydali qazilmadan 235 tasi uglevodorodli, 151 tasi metalli, yettitasi ko‘mirli, 55 tasi tog‘-kon, 34 tasi tog‘-kimyo va 30 tasi yarim qimmatbaho ashyoli, 764 tasi turli yo‘nalishdagi qurilish materialli va 619 tasi yer osti mineral suvlidir. Shuni ta’kidlash lozimki, O‘zbekiston oltin zaxirasi bo‘yicha jahonda 10-o‘rinda, qazib olish bo‘yicha esa 11-o‘rinda boradi. Oltin qazib olish hududlariga quyidagilar kiradi: Qizilqumdagi foydali qazilmalar (Muruntog‘, Metenboy, Chuqurquduq, Ajibugut, Omontog‘, Ko‘kpatas, va boshqalar), Samarqanddagi

(Chormiton, Sarmich, Biron, Marjonbuloq) va Toshkent viloyatida (Kuchbuloq, Qayrag‘och, Qizilolmasoy, Kavlati, Pirmirob, Kuzaksoy va boshqalar).

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Saidov, B. S. (2015). O‘zbekiston geologiyasi va foydali qazilmalari. Tashkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Muratov, N. M. (2012). O‘zbekistonda rudali boyliklar va ularning sanoatdagi o‘rni. Tashkent: FAN.
3. Iskakov, R. D., & Akhmedov, A. T. (2018). O‘zbekistonda oltin va mis qazib olish sanoati: Muammolar va istiqbollari. Geologiya va mineral resurslar, 3(4),
4. Djalilov, M. N. (2010). Rudali qazilmalar va ularning xalq xo‘jaligidagi ahamiyati. Tashkent: O‘qituvchi.
5. Zarifov, E. B. (2017). Uran qazib olish va energetika. Tashkent: Navoiyshahar nashriyoti.
6. Abdullaev, R. A. (2019). O‘zbekistonning mineral resurslari: Qazib olish va ishlatish (I-2 kitob). Tashkent: O‘qituvchi.